

12 Ιανουαρίου 2014

Περί της φιλοσοφίας

Επιστήμες / Φιλοσοφία

Δημήτρης Μπαλτάς, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών



Ένα κείμενο του Ρώσου φιλοσόφου Μιχαήλ Αλεξάντροβιτς Μπακούνιν,

σε πρωτότυπη μετάφραση του Δρος Φιλοσοφίας Δημήτρη Μπαλά

Πουθενά αλλού δεν υπάρχει πολυφωνία που αποτελεί τον ουσιώδη χαρακτήρα της σύγχρονης βιβλιογραφίας, όσο στο ζήτημα για την φιλοσοφία:

Κάποιοι ισχυρίζονται ότι η φιλοσοφία είναι η αληθινή, η ύψιστη επιστήμη που δίδει το φως της σε όλους τους τομείς της γνώσεως και που απαιτεί τον θετικιστικό τρόπο μελέτης· αντιθέτως, κάποιοι άλλοι ισχυρίζονται ότι η φιλοσοφία δεν είναι παρά συνονθύλευμα ψευδαισθήσεων, ένα κενό παιχνίδι της φαντασίας που αποτελεί εμπόδιο στην εξέλιξη των άλλων θετικών επιστημών.

Κάποιοι λένε ότι ο άνθρωπος που ασχολείται με αυτήν, είναι ένας χαμένος άνθρωπος, γιατί αυτό τον αποκόπτει από κάθε πραγματικότητα, σκοτώνει μέσα του την θρησκευτική πίστη, εμφυτεύει μέσα του αμφιβολίες και από ένα υγιή, δυνατό, χρήσιμο τόσο για τον εαυτό του όσο και για την κοινωνία άνθρωπο, τον μεταμορφώνει σ' ένα αρρωστημένο κι εντελώς άχρηστο πλάσμα.

Κάποιοι άλλοι, αντιθέτως, ισχυρίζονται ότι η φιλοσοφία είναι ο μοναδικός τρόπος εξαλείψεως της κάθε αμφιβολίας, της κάθε πνευματικής ασθένειας, είναι το μοναδικό μέσο για να συμφιλιωθεί ο άνθρωπος, που έχει ήδη πέσει στην επήρεια του σκεπτικισμού, με την πραγματικότητα, με τον ουρανό και με την γη.

Από που λοιπόν προέρχεται η αντίφαση αυτή, και υπάρχει, άραγε, δυνατότητα επιλύσεώς της; Η επίλυση της αντιφάσεως πρέπει να ενδιαφέρει τον κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο, τον κάθε φίλο της παιδείας, διότι το όφελος που υπόσχεται η μία πλευρά και η ζημία που υπόσχεται η άλλη, είναι τόσο δυνατά και έντονα, που δεν μπορούν να μην τραβήξουν την προσοχή. Το ζήτημα αυτό είναι ένα από τα κυριότερα ζητήματα της εποχής μας και γι' αυτό κάθε άνθρωπος που συμμετέχει στον πατροπαράδοτο ρωσικό διαφωτισμό μας, πρέπει, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, να συμβάλει στην επίλυση του ζητήματος αυτού.

Ένα από τα κυριότερα αίτια της παρανοήσεως είναι ως επί το πλείστον η *αοριστία* των εννοιών και των εκφράσεων, γι' αυτό θα προσπαθήσουμε να καθορίσουμε πρώτα απ' όλα **τι είναι η φιλοσοφία**, ώστε, στηριζόμενοι αργότερα σ' ένα συγκεκριμένο ορισμό της, να είμαστε σε θέση να επιλύσουμε και άλλα δύο ζητήματα: **είναι χρήσιμη η φιλοσοφία και μπορεί, άραγε, να υφίσταται;**

Τι είναι φιλοσοφία και ποιό είναι το αντικείμενό της; Ιδού το πρώτο ζήτημα που αντιμετωπίζει η μελέτη μας. Φιλοσοφία, με την κυριολεκτική έννοια της λέξεως, σημαίνει «φιλία της σοφίας», μία έκφραση που χρησιμοποιείται από κάποιους συγγραφείς μας, αλλά είναι πολύ αόριστη: ο καθένας μπορεί να αγαπά την φιλοσοφία χωρίς να είναι φιλόσοφος και χωρίς να ασχολείται με την φιλοσοφία ως

επιστήμη. Θα ήταν πολύ λυπηρό εάν η σοφία και η αγάπη προς αυτήν ήταν αποκλειστικό κτήμα μερικών μόνον ανθρώπων που ασχολούνται με την φιλοσοφία και παρέμενε απρόσιτη για τους υπολοίπους. Οι υπόλοιποι αυτοί αποτελούν την πλειονότητα του ανθρώπινου γένους, και το ανθρώπινο γένος, σε όποιο επίπεδο εξελίξεως και αν βρίσκεται, διψά για σοφία και δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτήν.

Υπάρχει η πρακτική σοφία που απορρέει από την θρησκευτική παιδεία του ανθρώπου και η οποία αποτελεί μία από τις ουσιώδεις βάσεις της κρατικής ευημερίας: είναι η σοφία του οικογενειάρχη, η σοφία του μέλους της κοινωνίας των πολιτών που αποκτάται από την θρησκευτική παιδεία, τις γνώσεις και τις εμπειρίες της ζωής.

Ο Μέγας Πέτρος δεν ήταν φιλόσοφος, αλλά κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί την σοφία του και την αγάπη του για την σοφία. Είναι γνωστό ότι η λέξη φιλοσοφία εμφανίσθηκε στην Ελλάδα, όταν η επιστήμη δεν είχε αποκτήσει ακόμη την αυτονομία της και όταν με την φιλοσοφία εννοούσαν την πολιτική σοφία και εν γένει την κοινωνική ευσυνειδησία. Οι λέξεις φιλοσοφία και φιλόσοφος χρησιμοποιούνται και σε μας υπό μία άλλη έννοια: ο υπάλληλος που δεν πήρε την διάκριση την οποία περίμενε, λέγει: «Είμαι φιλόσοφος και υπομένω την δυστυχία μου με σθένος!». Χωρίς να αρνούμαστε το σθένος και το ύψιστο της αρετής που είναι απαραίτητο για μία τέτοια ηρωϊκή πράξη, δεν μπορούμε να μην δεχθούμε την εντελώς ιδιαίτερη σημασία της λέξης φιλοσοφία στην σφαίρα της μελέτης μας.

Από κάποια εποχή και μετά αποκτήσαμε την συνήθεια -και η συνήθεια αυτή μας ήλθε από τους Γάλλους- να αποκαλούμε την κάθε είδους επιχειρηματολογία φιλοσοφία. Στην Γαλλία κυκλοφορούν μυθιστορήματα με τίτλο «roman philosophique»: μερικά από αυτά έχουν πολύ ενδιαφέρον και αναφέρονται στα μεγαλύτερα ζητήματα της σύγχρονης εποχής, αλλά, παρ' όλα αυτά, δεν έχουν το δικαίωμα να κάνουν φιλοσοφία· μπορεί να είναι κανείς πολύ καλλιεργημένος άνθρωπος, να λαμβάνει με δυνατή παρουσία μέρος στα ζητήματα της εποχής και να μην είναι φιλόσοφος.

Φιλοσοφία είναι μία θετική επιστήμη που διαθέτει συνοχή και που εμπεριέχεται στον ίδιο της τον εαυτό, ενώ η επιχειρηματολογία και οι συνήθειες συλλογισμοί δεν έχουν και δεν μπορούν να έχουν αυτήν την αξίωση.

Η συνήθεια αυτή, η οποία καλλιεργήθηκε στην Σχολή των λεγομένων Γάλλων φιλοσόφων του 18ου αι., είχε τις πλέον βλαβερές συνέπειες για την φιλοσοφία· η άσκοπη επιχειρηματολογία, οι επιφανειακοί και ανούσιοι συλλογισμοί έχουν κάνει μεγάλο κακό στη γη και έχουν καταστρέψει πολλούς νέους ανθρώπους, αποκόποντάς τους από τα ουσιαστικά και σημαντικά ζητήματα της ζωής και παραδίδοντάς τους στην επιζήμια κυριαρχία της απερίσκεπτης και ανόητης

αυθαιρεσίας. Και αποτέλεσμα ήταν να προκύψει η κοινή άποψη ότι η φιλοσοφία, η αθεία και ο φιλελευθερισμός, τα τόσο επικίνδυνα για την ευημερία της κοινωνίας πράγματα, είναι ένα και το αυτό.

Όμως, αυτή η άποψη είναι εντελώς ψευδής· ο άνθρωπος που έχει την ικανότητα να σκέπτεται πράγματι και που ασχολείται ουσιαστικώς με την φιλοσοφία, δεν μπορεί να έχει επιφανειακή σκέψη και ποτέ δεν θα είναι άθεος και αερολόγος φιλελεύθερος. Το πρώτο πραγματικό βήμα στην σφαίρα της αληθινής φιλοσοφίας είναι η άρνηση της οποιασδήποτε επιφανειακής σκέψεως· μέσα από την σταδιακή εξέλιξή της η φιλοσοφία μπορεί να καταλήξει σε μονομερή σκέψη, στην αφαίρεση, όμως ο σκοπός της θα είναι πάντοτε σημαντικός, είναι πάντοτε διαποτισμένος από αγάπη για την αλήθεια· μία τέτοια φιλοσοφία δεν θα είναι ποτέ άθεη και αναρχική, διότι η ουσία της ζωής και της κινήσεώς της συνίσταται στην αναζήτηση του Θεού και του αιωνίου.

(σημ. μετ.: Μ. Μπακούνιν, *Περί της φιλοσοφίας, 1840, ανατύπωση Μόσχα 2000, σσ. 31-34*).

<http://bit.ly/1hHPRCF>